

บทที่ ๓
ประวัติและภารณิพนธ์

ประวัติเจ้าฟ้าธรรมดิเบศ

เจ้าฟ้าธรรมดิเบศ ใช้ชื่อสุริยวงศ์ มีพระนามที่เรียกันเป็นสามัญว่า "เจ้าฟ้ากุ้ง" เป็นพระราชนิโตรส่องค์ใหญ่ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นกุน虧หลวงบรมโกศ พระราชนิพนธ์ก่อพระทัยวัสสาใหญ่ เจ้าฟ้าธรรมดิเบศประชุมเมื่อ พ.ศ. 2258 กรณีเมืองขุนหลวงยมโนโกศ ทรงกราบท่าพิมป์ปวนคำวิเศษเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ใน พ.ศ. 2276 ได้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าธรรมดิเบศขึ้นเป็น เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ และพระทัยวัสสาใหญ่เป็น กุน虧หลวงอภัยนุชิต เจ้าฟ้าธรรมดิเบศทรงมีพระชนม์ร่วมพระชนนี ๖ พระองค์ รวมกับเจ้าฟ้าธรรมดิเบศเป็น ๗ พระองค์คือภัยกัน เรียงตามลำดับดังนี้ เจ้าฟ้าหญิงบรม (กรมขุนเส้นบุรรักษ์) เจ้าฟ้าธรรมดิเบศ เจ้าฟ้าหญิงอธิกา เจ้าฟ้าหญิงรัตน์ เจ้าฟ้าหญิงสุริยวงศ์ เจ้าฟ้าหญิงสุริยา และเจ้าฟ้าหญิงมุ่ย (อินทุคากวี) กับพระมีพระเจาน้องยาและน้องนางทางพระชนนีอีกหลายพระองค์¹ ตามมาในปี พ.ศ. 2284 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงแต่งตั้งกรมขุนเสนาพิทักษ์เป็นกุน虧หลวงวังบวรสถานมหาเมฆ (ปะเยวังหนา) และได้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าหญิงอินทุคากวีเป็นกุน虧มิสารเสนี พระราชนิพนธ์ให้เป็นพระแม่แห่ง เจ้าฟ้าธรรมดิเบศ ทิวงคต พ.ศ. 2298

เจ้าฟ้าธรรมดิเบศ กรมขุนเสนาพิทักษ์ ทรงเป็นกุ่มเอกรองค์หนึ่งของไทย ได้ทรงนิพนธ์ตราอย่างไว้หลายเรื่อง เป็นที่นับถือว่าไฟเราะยกด้วยมนต์เป็นที่นักเรียนทั่วประเทศ บห. เนื้อเรื่อง กากี ๓ บท เหล็งว拉斯และเหกรวัญญาองค์ ๑ บท กายพห์โคลงนิราภารโภกและนิราศภารองแห่งราม ๒ เรื่อง บห. เนื้อเรื่อง กอก บห. เนื้อเรื่องกรรชวนเรื่อ บห. หมาป่า ชนาดและชุมไม้ ซึ่งเราทราบว่า กากีอยู่แล้วเป็นส่วนมาก เพราะเป็นแบบฉบับของบทเรื่องสำนวนทาง ๆ ซึ่งแต่งกันตามมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนกายพห์โคลง ทรงนิพนธ์เป็นอย่างนิราภ. nok ja phraeng tien than kham laksamee khon niraek deuy yang phra rym kaeng laksamee khon panae daree sathorn na na paen khai wao yai tang phai reage

¹ พ.ศ. ประจญามหาราช (นามแฝง). สิบสองกี. 2510. หน้า 57.

² ชนก อุปัชช. เจ้าฟ้าธรรมดิเบศ. 2513. หน้า 3.

เจ้าฟ้าธรรมชิเบก ทรงมีเจ้าฟ้าชายลูกที่ดุกนองอยู่พระองค์หนึ่ง คือ เจ้าฟ้าเนหร์ กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระและ เป็นพระเจ้าแห่งลานเชอในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงโปรดปรานมาก แท้กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ เส็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อสมเด็จพระเจ้าท้ายสระป্রราชวรหนัก จึงโปรดยกราชสมบัติให้แก่เจ้าฟ้าอภัยพระราชโภรสอภิพระองค์หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่ง ขยันนั่นกำรงทำแผนการมหาอุปราช ในพระทัยและตรัสว่า ตามโปรดยกราชสมบัติให้กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ จังจะยอมถวาย จังได้มีกิจการวนพุงแหงราชสมบัติกันและในที่สุดเจ้าฟ้าอภัยท้ายสระ พระมหาอุปราช ได้เส็จ ขึ้นครองราชสมบัติเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่วนกนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ทรงผนวช และเส็จประทับ อุทิหัวดียอดภูเขา ใจกลางเมืองแห่งไก่ไม่นานหาสูญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จังเป็นเหตุให้เจ้าฟ้าธรรมชิเบก ไม่ไว้วางใจกนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ตลอดเวลา กล่าวว่าจะเป็นศัตรุราชสมบัติและคิดหาทางกำจัดตลอดมา

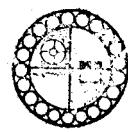
ในปี พ.ศ. 2278 ขุนที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระประชวรและทรงประทับอยู่ใน พระราชวัง กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ เส็จเข้ามาประทับอยู่วัดโคงแสง ภายในพระราชวังและเส็จเข้าเยี่ยม พระอาการเนื่อง ๆ ในคืนหนึ่ง เจ้าฟ้าธรรมชิเบกได้วางแผนโดยทรัพย์ของตนและพระองค์เจ้าเกิด ซึ่งเป็นพระธิดาของพระองค์เองไปปลุกความนิยมต่อกนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ให้เส็จเข้ามา เยี่ยมอาการประชวร ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ส่วนเจ้าฟ้าธรรมชิเบกทรงต่อพระแสงความอบอุ่นพระทวยเคราะห์ให้อยู่ พอกกนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ เส็จพานพระราชทานเข้ามา เจ้าฟ้าธรรมชิเบกจึงฟื้นคุยพระแสงด้วย บังเอญ ถูกจิราชาดและเส็จเดยเข้าไปเป็นเยี่ยมอาการประชวรสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศถึงในพระที่ เมื่อหอพระเนตร เห็นจิราชาดจึงทรัพย์ตาม กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ถวายพระราชว่า เจ้าฟ้าธรรมชิเบกทรง ยอดเด่น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงโปรดเป็นอัมมาก พอกกนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ เส็จกลับจิมี พระราชโองการในกันหากตัว เจ้าฟ้าธรรมชิเบกคนที่พระราชวังก์ไม่พบ คงได้แต่ตัวพระองค์เจ้ากันและพระองค์เจ้าเกิด จิมีพระราชคำรัสสึ่งให้ทำไปสำเร็จ啻 เสี้ยงหงส่ององค์ ส่วนเจ้าฟ้าธรรมชิเบกทรงถือว่า พระราชอาณาญาธิรัตน์ เส็จหนึ่งไปทำหนักพระชนนี กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ทรงแนะนำให้เส็จออกบนน้ำ กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์จึงทรงพาเจ้าฟ้าธรรมชิเบกไปบนช่องน้ำให้ทรงช่วย กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ทรงแนะนำให้เส็จออกบนน้ำ กนกมนสุ เนนทรพิทักษ์ จิมหงส์ในสมณะเพศว่า "สิริป่าโล" ช่วยให้ รอดพ้นจากพระราชอาณาญาณมาได้ ในขณะที่ทรงผ่านช่องน้ำวัดโคงแสง เจ้าฟ้าธรรมชิเบกได้ทรงศึกษาและใช้ ปริชากาลทางกี ทรงพินิจวรรณคีดแห่งพระพุทธศาสนาขั้น 2 เรื่อง คือ นั้นเป็นนักตรีคำหลัง เมื่อ

พ.ศ. 2279 และพระมาลัยคำหลวง เมื่อ พ.ศ. 2280 ครั้นในปลายปี พ.ศ. 2280 พระชนนีทรงประชวรหนัก ถึงความทุกข์อย่างมาก ให้เจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์ฯ ให้เจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์ฯ โปรดพระราชทานให้แล้วก็ทรงอภัยด้วยกัน พ.ศ. 2281 ฝ่ายเจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์ฯ ทรงทราบว่าเป็นไปได้แล้ว จึงทรงแต่งตั้งเจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์ฯ ให้เป็นเจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์ฯ สำหรับราชการ ตามที่ขอ 4 ปี ต่อไป พ.ศ. 2284 พระราชนิยมปานีได้ทรงทราบทูลขอให้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์ฯ เป็นพระมหาอุปราช กุมพระราชบังคับสานายมงคล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงทรงตั้งให้เป็นพระบรมราชโขน์ พระมหาอุปราช และโปรดให้สถาปนาเจ้าฟ้าหญิงอินทุสุกาวี พระราชบิตรซึ่งเป็นพระภิรุณภานุคี ภรรยาของพระชนนีเป็นเจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์ฯ เป็นกรมขุนยิสาร เสน่ห์รือพิการ เสน่ห์ เดชะพระราชทานให้เป็นอัครมเหศี ทรงดำเนินการเป็นอยู่นั้น ให้ทรงอำนวยการเป็นแม่กองปฏิรังษ์ฯ วัดพระเกี้ยวเราราษฎร์ และทรงควบคุมงานทอพระเตี่ยพระมงคลภูมิพิตร และร่วมมือกับประดิษฐานพระมงคลภูมิพิตร ก่อใหม่ยังเป็นพระวิหาร ทรงคุณงามอยู่ 2 ปี จึงเสร็จแล้วทรงอำนวยการรวมพระทัณฑ์ว่าสารสัมภ์เดือกภูมิ

กุมพระราชบังคับฯ ทรงเป็นผู้รักษาดูพระองค์หนึ่ง นอกจากทรงมีกรมขุนยิสารเสน่ห์เป็นพระอัครมเหศีแล้ว ยังทรงมีพระชายาและเจ้าอยู่หัวบรมมหาราช อีกพระองค์หนึ่ง พระนามว่า เดชะบุรุษฯ ให้ทรงสถาปนาเจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์ฯ สำหรับราชการ ให้เป็นพระภรรยาของพระชนนีได้ดังนี้

1. พระอัครราชยา ในพระราชนิยมปานี ให้เจ้าฟ้าหญิงสุกาวี หรือกรมขุนยิสารเสน่ห์ แห่งนางแห่งว่า เจ้าฟ้าญุ้ย เป็นพระอัครมเหศี พระองค์หนึ่ง ให้เป็นกรมขุนยิสารศิริทักษิณารา ไม่ปรากฏว่ามีพระโอรสลูก
2. เจ้าฟ้าหญิงเดส มีพระอัครา ทรงพระนาม เจ้าฟ้าศรี
3. หม่อมพัน ไม่ปรากฏนามว่าพระองค์ เจ้าพิทย์ ภายนอกดังได้เป็นกรมหมื่นพิพัฒน์ฯ ฯ เปศ
4. หม่อมเพย์หรือเทญา มีพระโอรสหนึ่ง พระนามว่าพระองค์เจ้าภายใน หรือฉักร หรือ กีก (คงเป็นองค์ที่ถูกกลงพระราชนิยมชื่อที่ไม่ปรากฏ)

¹ ภูมิ อยู่่ โพธิ์. เจ้าฟ้าธรรมดิเบศร์. 2513. หน้า 10.

- 25 -

5. หนอมเจ้าหญิงสาว มีพระอิศรา ๓ พะรองค์ กือ เจ้าหญิงมิตร (เจ้าปุ่น ชั้งสมเด็จพระเจ้า
กรุงศรีธรรมราชเดิยงเป็นนาม) และพระองค์เจ้าหญิงชัน (ถูกลงพระราชอาญาด้วยพระราชบรมราชโองค์
เจ้าเกิดในคราวไปล่วงนิมิตเจ้าท่าพระรามทุนสุเรนทรพิทักษ์)

6. หนอมกัน มีพระโอรส กือพระองค์เจ้าสารสิงขร

7. หนอมสราญ มีพระอิศรา กือพระองค์เจ้าหญิงทาก

8. หนอมหงษ์คง มีพระโอรส กือ พระองค์เจ้าชายเม่น

9. หนอมเจ้าหญิงสร้อย มีพระอิศรา กือ พระองค์เจ้าหญิงกาภา

10. หนอมสุน มีพระอิศรา กือพระองค์เจ้าหญิงชี และพระองค์เจ้าหญิงชาติ

11. หนอมกาน มีพระโอรส กือพระองค์เจ้าชายมึง

นอกจากนี้อาจระบุว่า "นางรักนักสัมย์" อีกหลายคน ดังปรากฏในรายพระองค์ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

"เจ้าท่าธรรมอิเบก"

ไชยเชษฐุริยาวงศ์

อาหมัดอมพร้อมบวบูรณ

ราพงศ์

เดิมหลา

บริษัท

เพาพร้อมบวบูรณ์

"นางรักนักสัมย์มอง"

"เจ้าท่าธรรมอิเบกเชอ"

ไชยเชษฐุริยาวงศ์ทรง

นางรักนักสัมย์มอง

ศักดิ์คงนั่งเรียงหนา

ในช่วงนี้ เป็นเวลาท่องเจ้าท่าธรรมอิเบกกำลังรุ่งโภจนและสูงส่งค่ายพระราชวังบวบูรณ์และ
อำนาจอ่อนยิ่งใหญ่ ทำให้กลุ่มหงส์คงคน ดังปรากฏว่า ในปี พ.ศ. ๒๒๙๘ ในขณะที่กรมพระราชวังบวบูรณ์
กำลังประชาราเป็นโรคคุดราคอยู่ วันหนึ่งมีพระบัญช្រให้สำรวจ เจ้าท่าว่าเจ้าท่าฯ ปลัดกรม นายเรเวและ
ปลัดเรเว ในกรมหนึ่งหารดูหาร กرمหนึ่งหูนหารเทา และกرمหนึ่งเท็กกี้ นาตามว่า เจ้าท่าฯ เป็นแท้แน่น
ดังที่ในกรมนี้เป็นชนห้าสูงกว่ากัน ให้ลงพระราชอาญาโดยเบย์ลังกันละ ๑๕ - ๒๐ ที่ กรมหนึ่งแห่งส่วน
พระองค์นั้นเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและเป็นพระอนุชาต่างชนนีกับกรมพระราชวังบวบูรณ์
และคงเป็นเพรware เหตุน้ำท่าในกรมนี้หูนหาร เท tek บัญช្រภาษาทางอาณาที่ไม่ได้เรื่องภาษาขั้นกากมีเสียงแหลม
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นการลับว่า กรมพระราชวังบวบูรณ์ คอมเต็คเจ้าไปเป็นรัฐบาลเจ้าท่าหญิง
สังกาลย์ถังในพระราชวังเป็นหมายครั้ง เจ้าท่าสังกาลย์เป็นพระมเหสีองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
บรมโกศและพระบรมราชโภชิตาภิคัมส์เด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ๔ พระองค์ กือ เจ้าท่าฤทธิ์

๒๕๕.๗.๐๙
๙๖๒

๓.๑.๙๘๗

๑๕ ๒ ๒๖๖ ๒๕๖

เจ้าท่ามกลาง เจ้าท่านงดงาม และเจ้าท่าสังกีต สเมเก็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจิมีราชราชนิการ ในชั้นรำ ฯ เจ้าท่าสังวาลย์กั้งทรงรับเป็นลักษณ์ แล้วมีพระราชนิการให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าท่าที่นิยม วิชาและเจ้าท่าที่นิยมสุริยวงศ์ ให้ไปเชิญเสด็จกรมพระราชวังบวรฯ ลงมาเป็น ฯ เจ้าท่าหั้งสองกราบบูล ฯ เป็นอภิษัณฑ์ไปเชิญเสด็จไม่ได้ จึงคำรับให้เจ้าชุมจันทน์ให้เชิญไปปลุกเชิญ ครั้นเสด็จมาถึงจิมี พระราชนิการตั้งพระมหาเทพให้ลงพระราชนิษฐาจ้าห้ามประการและให้มีกราบบูลตามคำท่อง

กรมพระราชวังบวรฯ กั้งทรงเป็นลักษณ์ตลอดชั้น ครองถึงวันแรมคำหนึ่ง เดือนกันยายน พ.ศ. 2298 นี้ พระราชนิการรับให้ผู้กงบกรมพระราชวังบวรฯ แล้วให้ลงพระราชนิษฐา เมื่อนไก่เดี่ยว เกิดลมกรุก กรมหม่น ถูกระเหย็นไปกราบบูลว่าถูกหนัก จขอพระราชนิการให้แก้เดี่ย จิมีพระราชนิการตั้งให้รับ ถึงวัน แรมสองคำให้ลงพระราชนิษฐา เมื่อนอกสิบโมงค์และในนาบพระอาทิตย์ แล้วคำรับสั่งให้เชิญยกดามสิบโมงค์ ไปปักกนสองร้อยสามสิบโมงค์ โปรดให้เสนาบคีและถูกกุนพิทักษ์ให้ฟ้าจะเป็นประการได้ เสนาบคีและ ถูกกุนพิทักษ์กันน้ำกองกุยาระราชนิการหนาแน่นมาก จึงกราบบูลว่า โภคภานุราชราชนิการ บวรฯ เป็น มหันต์ใหญ่คงปะหารชีวิตเป็นหายช้อ จขอพระราชนิการให้สำเร็จให้ถูกกุนจันทน์ตามขัตติยประเพณี จึงทรงพระราชนิการรับชีวิตไว้ แต่ในนาบพระอาทิตย์ ก็ออกเดี่ยวจากเจ้าเป็นไฟ กรมพระราชวังบวรฯ ทรงรับพระราชนิษฐา เมื่อนอกสิบโมงค์เป็นร้อยแปดสิบโมงค์สิบโมงค์ สรุนเจ้าท่าสังวาลย์กั้ง ลงพระราชนิษฐา เมื่อนานนี้ยก สามสิบโมงค์ให้ถูกเป็นไฟรำไว้กวางกาย เจ้าท่าสังวาลย์อยู่ใกล้สามวันก้า สิบโมงค์ สเมเก็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจิมีโปรดให้เข้าพระแท่นกรมพระราชวังบวรฯ และเจ้าท่าสังวาลย์ไปปั้งไว้ด้วยกันทั้งค่าย ฯ เข้าใจว่าหั้งสองพระองค์คงจะสิบโมงค์ในเวลาใกล้เดียง กันระหว่างวันแรม 2 คำ ถึงวันแรม 5 คำ เดือนกันยายน พ.ศ. 2298

เจ้าท่ามรภิเบศ กรมพระราชวังบวรฯ คงจะมีพระชนม์ไม่เกิน 40 พรรษา ด้วยสามารถที่รังพระชนม์ทอกอก 3 ปี ก็จะได้เสวยราชสมบัติกรุ่งกิริอุบัมยาแห่งพระราชนิการซึ่งเสด็จสวรรคตกับพระบรมราชราชนิพันธ์ เมื่อ พ.ศ. 2310 และกิจการบรรณาค์ไทยคงรุ่งเรืองเต็มเวาอีกต่อหนึ่งพระองค์ทำให้เกิดความเกราลังเวช สี่ห้าห้าให้เราหากันรำลึกถึงความเคราะพยกย่องเป็นอย่างยิ่ง คือ วรรณกรรมอันล้ำเลิศของพระองค์ ช่างทรงนิพนธ์ไว้ด้วยพระปริรักษាយอันสุดมั่นกีรภพ พระองค์ทรงมีพระโอษฐ์อันไพเราะสละสละ นบทพระราชนิพนธ์ก้าอย่างเหรอและก้าพยห์โคลงกุกเรื่องมีความไฟเกราจับใจกากที่มีก้ากิจกิจเพี้ยมเท่า ถ่วงแบบหรอยกรองเรื่องนี้โภปันน์ที่สุกรกำหลังและราเมลัยคำหลวงก้าสามารถเลือกสรรคำเขามารอยกรอง

ได้หมายความแก่เรื่องซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญอย่างที่ วรรณคดีของพระองค์จึงมีเป็นวรรณคดีไทยอันทรงค่ายิ่ง

ประวัติของเจ้าท่านรัตนธิเบศ พี婆กมีดังนี้

1. บทเทเรื้อ 4 บท
2. บทเทเร่องกาลี 3 ตอน
3. บทเทสัจวาสและเกกราชญอย่างละ 1 บท
4. กथยห่อโคลงนิราศหาร์โถก
5. กथยห่อโคลงนิราศหารของแคน
6. ลิลิตันโนทเป็นบทสุ่มคำหัวลง
7. ลิลิกธรรมชาติคำหัวลง
8. เพลงยานาเครื่องนาบวง

